

Мр Милан Петковић¹

Висока школа струковних студија за криминалистику и безбедност,

Др Светислав Станковић

Војна Академија Београд

ПОЛИТИКА ЗАШТИТЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Апстракт

Слободна трговина и заштита конкуренције на тржишту доносе малу корист великом броју људи, а монополизовано тржиште обезбеђује велику корист појединцима. Без слободне конкуренције нема тржишта. Док са аспекта општих друштвених интереса конкуренција најчешће представља пожељну појаву на тржишту, са тачке гледишта појединачног привредног субјекта она је непожељно зло, јер га приморава на већи рад, а истовремено му смањује висину профита.

Кључне речи: *право конкуренције, антимонополска политика, Комисија за заштиту конкуренције*

ЈЕЛ Класификација: E60, M21, O25

PROTECTION OF COMPETITION POLICY IN SERBIA

Abstract

Free trade and protection of competition on the market do little to benefit a large number of people a monopolized market provides a great benefit a few individuals. Without competition there is no free market. While in terms of general social interest competition is usually a desirable phenomenon in the market, from the point of view of the individual undertaking it is undesirable evil, because it forces them to work harder, and at the same time it reduces the profit.

Key words: *competition law, anti-trust policy, The Competition Commission*

Увод

Питање заштите конкуренције је мултидисциплинарна област која се може сагледавати са више аспеката. Регулисањем заштите конкуренције баве се превасходно правници и економисти, али се начин регулисања ове области итекако односи на положај обичних грађана и привреде. Док са аспекта општих друштвених интереса конкуренција најчешће представља пожељну појаву на тржишту, са тачке гледишта појединачног привредног субјекта она је непожељно зло, јер га приморава на већи рад, а истовремено му смањује висину профита.

Зато је за регулисање ове области итекако заинтересована и техничка интелигенција. Наиме, циљ свих инжењера је да својим патентима, иновацијама или уштедама у производњи додју до доминантног положаја на тржишту, што није

¹ ntvmlan2000@yahoo.co.uk

забрањено и што је један од предуслова друштвеног напретка. Са друге стране правници и економисти имају задатак да одреде дозвољену границу до које не долази до нарушавања фер тржишних односа и санкције за ситуације у којима долази до нарушавања тржишне структуре, злоупотребе доминантног положаја и поступака који нарушавају конкуренцију на релевантном тржишту.

Конкуренција представља веома динамичан процес у простору и времену, на који утичу бројни параметри од глобалних економских токова, преко броја произвођача и купаца, структуре понуде, начина производне продукције, нивоа технолошких процеса, структуре радне снаге, до организације продаје и културе на анализираним тржишту. У условима глобализације, стварања „светског тржишта” и непрекидног јачања конкуренције, ниво спремности земаља да се успешно позиционирају у таквим условима ће пресудно утицати на успешност њихових економија.

У економском смислу под конкуренцијом се у традиционалном схватању подразумева савршена или идеална конкуренција. Модел савршене конкуренције почива на бројним претпоставкама, а пре свега на: постојању великог тржишта са великим бројем продаваца и купаца на коме продавци продају хомогене или идентичне производе о којима потрошачи имају потпуне информације уз постојање потпуне мобилности свих фактора производње. Пракса је међутим показала да је немогуће обезбедити идеалне услове на којима је почивала теорија савршене или идеалне конкуренције и да само тржиште није у стању да својим механизмима аутоматски свим учесницима на тржишту обезбеди обезбеди равноправне услове и максимизацију интереса. Зато је било неопходно да се донесу посебна правила којима би се интервенисало на тржишту.

Са друге стране, показало се да се применом правила конкуренције могу остваривати не само економски, већ и друштвени и политички циљеви. Традиционални концепт права конкуренције (који је примењен и у Шермановом закону) је после ИИ светског рата прихваћен у већини западноевропских држава, посебно у СР Немачкој, где је истицан као доказ ефикасности капиталистичке привреде и као гаранција против злоупотребе економске снаге. То је утицало да овај концепт буде уграђен 1957. године у Римски уговор о оснивању Европске економске заједнице. Од права конкуренције и антимонополског права се очекивало да обезбеде уклањање свих препрека слободној трговини измедју чланица ЕЗ.

Конкуренција као један од услова европских интеграција и економског развоја

У економској науци влада мишљење да опстанак и развој привреде једне мале државе потпуно зависи од њене повезаности са светским тржиштем. То посебно данас важи за Србију која је, у поређењу са периодом од пре 1990. године, изгубила половину свог некадашњег тржишта и значајан део привредних потенцијала услед осамостаљења бивших југословенских република. Спољна трговина је за Србију најзначајнија привредна активност и важан фактор развоја. Када помињемо интеграције, онда се пре свега мисли на савремене процесе међународног повезивања и организовања у све бројније међународне економске групације у разним деловима света, а посебно на Европску унију. Различите идеје и облици сарадње, повезивање и интеграције присутни су током целе историје формирања држава и права.² Међународне економске интеграције су организовани системи

² Вукмирица В., Економикс и државни менаџмент, 1996, стр. 623.

економско-политичке сарадње и повезивања земаља на основама развоја свестраних и сталних веза, рационалне међусобне поделе рада и ефикасног коришћења расположивих ресурса у циљу повећања благостања народа и конкурентне способности предузећа и држава чланица на светском тржишту.³ Потписивање уговора о слободној трговини Србије са земљама ЕФТА споразума 17. децембра 2009. године у Женеви је још један корак ка бољем позиционирању наше земље у режиму слободне трговине.⁴

Савремена антимонополска политика представља средство којим се омогућава тржишном механизму да својим деловањем обезбеди економску ефикасност. Међутим, иако је економска ефикасност неспорни циљ антимонополске политике, још увек постоје неке дилеме о томе да ли покушаји успостављања услова на тржишту што ближим стању савршене конкуренције треба да обезбеде постизање још неких циљева. Често се чују ставови да економска ефикасност треба да буде једини циљ антимонополске политике и да ову политику не треба оптерећивати другим циљевима које треба остваривати другим средствима. Ипак, понекад се сусрећу и мишљења да антимонополска политика треба да, поред постизања економске ефикасности, има и још неке циљеве. На пример, један од циљева антимонополске политике коју спроводи Европска комисија је спречавање настанка, односно постојања било каквих баријера у промету робе између тржишта земаља чланица Европске уније. Овакав циљ антимонополске политике веома је специфичан, оријентисан је ка очувању једне, пре свега, политичке вредности (јединственог тржишта унутар ЕУ) и понекад може да буде у конфликту са циљем унапређења економске ефикасности.⁵

Копенхашки критеријуми

Према одредбама оснивачких аката Европске уније свака држава са територије нашег континента може постати чланица Уније, под условом да испуни критеријуме неопходне за чланство. Постоје општи критеријуми које све државе које желе чланство у ЕУ морају да испуне, а то су Копенхашки критеријуми.⁶ Придру-

³ Вукмирица В., Светска трговинска политика и тржишта, Београд, 2000, стр. 268.

⁴ ЕФТА је основана 1960. године Стокхолмском конвенцијом. Земље оснивачи су биле Аустрија, Данска, Норвешка, Португал, Шведска, Швајцарска и Велика Британија, а накнадно су им се прикључили Исланд и Финска. Пошто су чланице које су приступиле ЕУ напустиле ЕФТА, она данас има четири чланице - Исланд, Лихтенштајн, Норвешку и Швајцарску. ЕФТА је до сада закључила 18 споразума о слободној трговини са трећим земљама. Србија је раније већ потписала уговоре о слободној трговини са Турском и Белорусијом. Такође, има такве споразуме са Европском унијом, Русијом и земљама ЦЕФТА региона, што значи могућност бесцаринског извоза српских производа на тржиште величине од преко 800 милиона становника. То је велика шанса, не само за српске произвођаче и извознике, већ и шанса за привлачење нових страних инвестиција. Такође, приступање Србије Светској трговинској организацији омогућиће српској привреди бројне погодности у трговини са другим земљама.

⁵ Вукадиновић Радован, Правни оквири економске сарадње претходне Југославије са Европском унијом и поука за СРЈ, Југославија и Европска унија, Крагујевац, 1996, стр. 39 - 48.

⁶ www.europa.eu

живање Европској унији може се дефинисати као највиши облик сарадње који се успоставља између држава нечланица и Европске уније. Услов за чланство у ЕУ је постојање функционалне тржишне привреде и способност да се суочи са конкуренцијом на јединственом тржишту.⁷ Тржишни услови пословања диктирају стварање сасвим новог амбијента у свијету (због глобализације која је данас актуелна), а поготово у земљама у транзицији.⁸

Функционисање тржишне економије подразумева:

- да је успостављен консензус у држави око главних елемената економске политике, и да се она не мења у стратешким циљевима са променама политичких елита;
- постојање макрофинансијске стабилности, одрживост јавних финансија и спољних рачуна;
- успостављање тржишне равнотеже као последице слободног кретања тржишних снага, тј. либерализације цена и трговине;
- несметан улазак и излазак фирми са тржишта;
- стабилност и способност финансијског сектора да прикупи и каналише штедњу у профитабилне инвестиције.

Политика конкуренције у Споразуму о стабилизацији и придруживању

Процес приступања Европској унији подразумева и суочавање са конкурентским притиском и тржишним снагама унутар јединственог тржишта ЕУ. Способност привреде земаља кандидата да опстану у тим околностима оцењује се на основу следећих чинилаца:

- - степена трговачке интеграције који је земља остварила са ЕУ;
- - постојања функционалне и одрживе тржишне привреде са потребним степеном макроекономске стабилности који је довољан да омогући стабилност привредним субјектима и предвидивост њихових одлука;
- - поседовања довољног нивоа људског и физичког капитала, одговарајуће инфраструктуре, нивоа образовања и науке, уз константна улагања и развој у ове области;
- - степена утицаја државних органа и законодавства на конкурентност привреде, путем политике конкуренције, државне помоћи, трговачке политике и подршке малим и средњим предузећима;
- - процента учешћа малих предузећа у укупном броју предузећа у анализираној привреди.⁹

Дакле, политика конкуренције је један од чинилаца на основу којих се оцењује способност земље да испуни неопходне критеријуме на путу европских интеграција.¹⁰ Напредак свих земаља кандидата у испуњењу критеријума за члан-

⁷ Веселиновић Петар, Економске теме, Процеси интеграције у Европи, број 1 - 2, И књига, Реформисаном и конкурентном економијом ка европским интеграцијама, Економски факултет, Ниш, 2005, стр. 137 - 141.

⁸ Меденица Митровић Д., Момировић Д., Модел менаџмента у пословању луке Бар, Економика, Ниш бр 2 /2012 стр 38

⁹ Гајић Дејан, Источно проширење Европске уније и положај Југославије, магистарски рад, Београд, 2004, стр.

¹⁰ Аранђеловић Зоран, Национална економија, Економски факултет, Ниш, 2004, стр. 387.

ство Европска комисија анализира у својим годишњим извештајима у којима се налазе и препоруке за даље кораке.

Две најважније обавезе које је Србија преузела Споразумом о стабилизацији и придруживању су успостављање зоне слободне трговине и усклађивање законодавства Републике Србије са правом ЕУ. Преговори који се воде након закључења Споразума о стабилизацији и придруживању су превасходно преговори о времену испуњења захтева Европске уније, а не о условима уласка. Европска унија и њене чланице имају на располагању две методе којима реализују циљеве зацртане основачким споразумима. У неким областима Европска унија води заједничку политику јединственом регулативом која се примењује у свакој држави чланици. У другим, чланице ЕУ приближавају своје законодавне системе на бази заједничких стандарда. Тај процес познат је под именом хармонизација (усклађивање) и остварује се углавном путем директива. Ради се о правном инструменту који није директно примењив и за чије је спровођење неопходна државна интервенција. Право конкуренције је пример јединствене регулативе. Значајно је истаћи да обавезе преузете потписивањем Споразума о придруживању и део су права конкуренције, имају већу тежину и последице по државу нечланицу од обавеза које су дефинисане за саме државе чланице Европске уније, јер придружене државе имају обавезу да испуне услове пре уласка у Европску унију.¹¹

Право конкуренције Републике Србије

Савремени развој политике и правног регулисања заштите конкуренције у Србији могу се анализирати од доношења Антимонополског закона, 26. јуна 1996. године. Закон је био на снази од 4. јула 1996. године до 24. септембра 2005. године, али је његово спровођење било одложено до 1999. године, односно до оснивања Антимонополске комисије. Ступањем на снагу Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора, 4. фебруара 2003. године, престала је са радом Антимонополска комисија, а њену стручну службу је 1. јуна 2003. године преузело Министарство трговине, туризма и услуга Републике Србије, у коме је организована као Одељење за антимонополске послове.

Доношењем Закона о заштити конкуренције септембра 2005. године, и актуелног који је донет 8. јула 2009. године а ступио је на снагу 1.11.2009. године, почела је нова фаза у развоју права и политике заштите конкуренције у Србији.¹²

Закон о заштити конкуренције представља основу законског оквира Републике Србије у области заштите конкуренције. Обе верзије овог закона, оног из 2005. и актуелног из 2009. године, донете су са циљем усклађивања наших прописа и система заштите конкуренције са одребама и праксом Европске уније у овој области.¹³ 2005. године главни разлози доношења овог Закона били су: потреба приближавања правног система конкуренције у Србији праву Европске уније, формирање независног антимонополског органа задуженог за примену закона, неадекватност Антимонополског закона који кочи привредни развој и ствара простор за државне интервенције и правну несигурност.¹⁴

¹¹ У случају Србије: Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП).

¹² Службени гласник РС, бр. 79/05 и Службени гласник РС, бр. 51/09

¹³ <http://www.kzk.org.rs/?link=97&lang=0>

¹⁴ При оцени Закона о заштити конкуренције треба узети у обзир, поред самог закона,

Циљ политике заштите конкуренције у Србији је да се под контролу ставе сва понашања која би могла да угрозе конкуренцију и остваривање друштвених циљева.¹⁵ Новине у области заштите конкуренције, не само да обезбеђују позитивне помаке у области конкуренције, већ доприносе напретку и у многим другим областима, попут побољшања квалитета живота, раста конкурентности привредних субјеката, а наравно и у процесу придружења Европској унији. Норме антимонополског права (или како га неки називају картелно право) имају за циљ да отклоне стални конфликт између општих друштвених интереса и појединачних интереса привредних субјеката који својим међусобним споразумима или степеном тржишне моћи могу да отклоне деловање закона конкуренције.

О важности ове теме довољно сведочи чињеница да се према подацима Светског економског форума, Србија када је реч о ефикасности антимонополске политике, налази на 142 месту од 144 државе на које се односило истраживање.¹⁶ Овај алармантан податак указује да постоји огроман простор за унапређене борбе против монопола у Србији.

Комисија за заштиту конкуренције

Комисија за заштиту конкуренције Републике Србије углавном се бави контролом концентрација. Нема сумње да је неопходно доста тога урадити на повећању административни и стручног капацитета Комисије, али и дати већи значај предметима злоупотребе доминантног положаја и картелским договорима. Комисија треба да уведе и «пост мортем» анализу, јер би тако кроз шест месеци или годину дана било могуће измерити ефекте одређене одлуке. Велики проблем неефикасности антимонополске политике лежи и у капацитетима судова. Управни суд, који је другостепено надлежан за случајеве повреде права конкуренције, 2009. године је преузео 17.000 предмета од Врховног суда. У Управном суду ради 38 судија, док се само двоје баве питањем заштите конкуренције.¹⁷

Закључак

Од земаља Западног Балкана Европска Комисија очекује на путу ка интеграцији у ЕУ да поред испуњења Копенхашких критеријума, спровођења Споразума о

и Изјаву о усклађености нацрта прописа са комунитарним правом, која по републичким прописима мора пратити сваки законски предлога такође и измену или допуну неког постојећег закона. У Изјави, која је пратила овај закон, специфично су поменути примарни извори права Европске уније, као што су: Уговор о оснивању ЕЗ, правила конкуренције из наслова ВИ, глава И, чланови 81, 82. и 86. Као секундарни извори права наведени су:

Уредба Комисије број 17 из 1962. године;

Уредба Савета број 4064 из 1989. године;

Уредба Савета број 19 из 1965. године;

Уредба Комисије број 2790 из 1990. године.

¹⁵ Царић Славко, Право конкуренције у југословенском праву, Правни живот, Београд бр. 3 - 4, 1996, стр. 97 - 98

¹⁶ <http://www.j.tanjugbiz.rs/vest/427/Огроман-простор-за-унапређење-антимонополске-политике>

¹⁷ проф. др Драган Лончар, Копаоник бизнис форум, март 2013. год.

стабилизацији и придруживању, покажу и јасну способност за регионалну сарадњу. Децембра 2006. године у Букурешту је закључен ЦЕФТА споразум. Том споразуму придружила се и Србија. Споразум подразумева хармонизацију постојећих правила трговине у региону, увођење нових правила у области услуга, интелектуалне својине, јавних набавки и промоције инвестиција. Имајући у виду захтеве које са собом носи процес глобализације светске привреде, потребно је у што краћем временском периоду, укључити српску привреду у међународне економске токове и извршити реформу националне економије у тржишну. Да би тако нешто било могуће, потребно је подићи српску привреду на далеко виши ниво. За то је потребно остварити синергију макроекономске политике и омогућити снажан развој микро-економских субјеката. У том смислу, извоз представља један од императива, а он се може повећати једино развијањем конкурентских предности.

Литература

1. Аранђеловић Зоран, Национална економија, Економски факултет, Ниш, 2004;
2. Царић, В., Право конкуренције у југословенском праву, Правни живот, вол. 45, бр. 3-4, 1996;
3. Годишњи извештаји о раду Комисије за заштиту конкуренције Републике Србије од 2006. до 2011. године;
4. <http://www.emg.rs/zines/ekonomist/111110.html>
5. <http://www.internodium.org/node/1837>
6. Марковић- Бајаловић Д., Тржишна моћ предузећа и антимонополско право, Службени лист СРЈ, Београд, 2000;
7. Меденица Митровић Д., Момировић Д., Модел менаџмента у пословању луке Бар, Економика, Ниш бр 2 2012 стр 38;
8. Миленовић Д., Конкуренција и монополистичко понашање, Зборник радова, Злоупотреба права, 1996, Ниш;
9. Петковић М., Антимонополско право Србије у условима европских интеграција, Магистарска теза: Економски факултет Ниш, 2010;
10. Приручник: Пословати са ЕУ, Привредно друштво Регионални центар за развој малих и средњих предузећа и предузетништва, Ниш, 2012;
11. Службени лист СРЈ 29/1996;
12. Веселиновић Петар, Економске теме, Процеси интеграције у Европи, број 1 - 2, И књига, Реформисаном и конкурентном економијом ка европским интеграцијама, Економски факултет, Ниш, 2005;
13. Вукадиновић Радован, Правни оквири економске сарадње претходне Југославије са Европском унијом и поука за СРЈ, Југославија и Европска унија, Крагујевац, 1996;
14. Вукмирица В., Светска трговинска политика и тржишта, Београд, 2000;